

ŪKININKŲ GEBĖJIMŲ KAIP VIDINIO VERSLUMO VEIKSNIŲ TYRIMAS: PIENININKYSTĖ

Aldona Stalgienė, Danutė Juškevičienė
Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Šiame straipsnyje analizuojama pienininkystės ūkininkų gebėjimų svarba jų versliniam aktyvumui. Tyrimo tikslas – įvertinti pienininkystės ūkininkų gebėjimus kaip vidinius verslumą lemiančius veiksnius. Šiame tyrime gebėjimai suprantami kaip mokėjimas atpažinti ir toliau išnaudoti galimybes. Empirinio tyrimo metu, naudojant anketinę apklausą, visoje Lietuvoje apklausti 335 pienininkystės krypties ūkių ūkininkai. Atlikus statistinę duomenų analizę nustatyti reikšmingesni rezultatai, parodantys, kad faktorinės ir klasterinės analizės metodais išskirti aukštesnių gebėjimų klasterio ūkininkai yra stambesnių ūkių savininkai, geriau išsilavinę, labiau analizuojantys savo galimybes, dažniau ieškantys informacijos ir išbandantys naujoves, turintys daugiau ryšių, atviresni negu žemesnių gebėjimų ūkininkai. Ūkininkų savybių ir nuostatų sąsajos sukuria prielaidas jų motyvacijos priemonėms parinkti ir verslumui aktyvinti.

Raktiniai žodžiai: verslumas, vidiniai verslumo veiksniai, produkcijos gamintojai.

JEL kodai: J240, L260, R510.

Įvadas

Pastaraisiais metais mokslinėje literatūroje gausiai nagrinėjamas kaimo gyventojų, ūkininkų verslumas (Ramanauskienė, 2011, 2012; Astromskienė, 2012; Navasaitienė, 2012; Adamonienė, 2007). Kaip pažymi J. Ramanauskienė ir A. Gargasas (2012), ne visos individo verslumo ugdymo ir realizacijos galybės iširtos pakankamai išsamiai, teoriniai ir metodologiniai individo asmeninių ir dalykinių savybių tyrimai siekiant padidinti kaimo gyventojų motyvaciją dirbti ir toliau yra itin aktualūs. Trūksta atskiro konkretaus žemės ūkio sektoriaus ūkininkų verslumo tyrimų.

Tyrimo objektas – pienininkystės ūkininkų gebėjimai.

Tyrimo tikslas – įvertinti pienininkystės ūkininkų gebėjimus kaip vidinius verslumą lemiančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

- nustatyti verslumui svarbiausias savybes ir gebėjimus;
- išskirti pienininkystės ūkininkų gebėjimus ir įvertinti jų įtaką verslumui.

Tyrimo metodika. Pienininkystės krypties ūkininkų gebėjimų, kaip vidinių verslumą lemiančių veiksnių tyrimui naudotas anketinės apklausos metodas bei lyginamoji statistinių ir antrinių duomenų analizė. Apklausa vykdyta visų Lietuvos rajonų savivaldybių teritorijoje. Tyrimo atrankos kriterijus – ūkininkai, laikantys daugiau kaip 5 karves ir už parduodamą pieną gaunantys daugiau kaip 50 proc. pajamų. Tyrimo imčiai nustatyti naudoti Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenys apie Lietuvos savivaldybėse melžiamas karves laikančius ūkius. Tokių ūkių 2011 m. kovo 1 d. buvo 12190 (generalinė visuma). Buvo numatyta apklausti ūkininkus grupėse pagal laikomų karvių skaičių. Naudojant netikimybinės kvotinės atrankos tipą apklausti 335 pienininkystės krypties ūkių ūkininkai. 13 proc. visų apklaustų-

jų laikė 5–9 karves, 30 proc. laikė 10–19 karvių, atitinkamai po 19 proc. ūkių grupėse 20–29 karvių, 30–49 ir 50 ir daugiau karvių. Tyrimui naudota originali anoniminė anketa iš 50 sudėtinių klausimų. Pirmoje anketos dalyje pateikiami klausimai apie turimo ūkio struktūrą, pieno gamybą. Antroje dalyje pateikiami klausimai, apibūdinantys ūkininką, padedantys įvertinti jo gebėjimus, savybes, galimybių suvokimą.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa; grupavimo, palyginimo metodai. Taip pat naudoti kitų mokslininkų sudaryti ir moksle jau apribuoti tyrimo instrumentai (testai); faktorinė analizė, klasterinė analizė, anketinės apklausos duomenys įvertinti *SPSS for Windows* programa.

Tyrimo rezultatai

Teoriniai tiriamos problemos aspektai. Tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslinėje ekonomikos ir vadybos mokslo literatūroje gausu verslumo apibūdinimų. Vieni autoriai teigia, kad verslumas – žmogaus asmeninių savybių rinkinys, kurių dėka asmuo imasi verslo veiklos (Lydeka, 1996), kitų teigimu – tai žmogaus požiūris, įgūdžiai ir žinios, kurie leidžia atpažinti galimybę kurti pridėtinę vertę, ir veiksmai, skirti išnaudoti šią galimybę (Čiburienė, 2009). Verslumas gali būti sąlygojamas tiek išorinių, tiek ir vidinių veiksnių (Gronskas, 1995, Markevičius, 2007, Adamonienė, 2008, Navasaitienė, 2012). Išoriniams verslo veiksniams priskiriama ekonominė, politinė, teisinė, socialinė ir technologinė aplinka. Vidiniams veiksniams priskiriamos asmeninės savybės, motyvacija, turimos žinios ir gebėjimai. Įvairūs mokslininkai išskiria skirtingus verslumo gebėjimus. Vieni (Strazdienė, 2006) reikalingus gebėjimus suskirsto į techninius, kurie apima rašytinę ir žodinę komunikaciją, techninius vadovavimo ir organizavimo gebėjimus; verslo vadybos gebėjimus, kurie apima planavimą, sprendimų priėmimą, marketingo ir finansų žinias; asmeninius verslumo gebėjimus, kurie apima vidinę kontrolę, inovacijas, rizikos valdymą. Kiti (Stripeikis, 2008, Arenius, 2005, Wennekens, 2006) prie gebėjimų priskiria jautrumą aplinkai ir kūrybiškumą siekiant pastebėti galimybes. Šiame tyrime gebėjimai suprantami kaip mokėjimas atpažinti ir toliau išnaudoti galimybes verslo plėtojimui.

Verslumo plėtojimas reikalauja išsamesnių tyrimų atsižvelgiant į kaimo gyventojų užimtumą ir jo tendencijas, jų dalykinių ir asmeninių-vertybinių savybių panaudojimo kryptingumą, integruotos kaimo gyventojų verslinio profesionalumo ugdymo ir aktyvumo skatinimo sistemos sukūrimo būtinumą (Astromskienė, 2011). Pienininkystės ūkininkų vidinių verslumo veiksnių tyrimą suponavo nepakankamas šiame svarbiame šalies ekonomikai sektoriuje dirbančių kaimo gyventojų gebėjimų ištyrimo laipsnis.

Empirinio tyrimo duomenų analizė. Analizuojant tyrimo rezultatus nustatyta, kad vidutinis tyrime dalyvavusio pienininkystės ūkininko amžius buvo 46 metai. Savo ūkyje ūkininkai vidutiniškai ūkininkauja 17 metų. 48,5 proc. respondentų turi aukštesnįjį ir 15,4 proc. aukštąjį išsilavinimą. 46,4 proc. visų respondentų turi žemės ūkio ar veterinarijos srities išsilavinimą. Vidutinis respondentų ūkio dydis – 99,5 ha (iš kurių 55,8 ha nuomojami). Vidutinis metinis melžiamų karvių skaičius respondentų ūkiuose 2010 m. – 33 karvės (vidutinis metinis vienos karvės produktyvumas – 5456 kg pieno), 20 vnt. priauglio.

Pirminės anketinės apklausos medžiagos tinkamumui patikrinti ir atsakymų vertinimo skalėms bei subskalėms sudaryti buvo naudojama faktorinė analizė. Ši procedūra buvo naudojama vadinamosios faktorinės validacijos prasme (Merkys, 1999). Pakankamai prasmingas buvo ūkininko savybių, žinių, klausimų apie išteklių prieinamumą, galimybių ir grėsmių skalės teiginių faktorizavimas. Šešiasdešimt keturi apklausos anketos teiginiai, atspindintys pačius įvairiausius ūkininko savęs ir savo aplinkos suvokimo aspektus, pirminės faktorinės analizės metu buvo redukuotas ir apibendrintas šešiolika subskalių. Atskiri elementai buvo įtraukiami į skales tik tuo atveju, jeigu patikimumas matuojant Cronbacho alpha koeficientu buvo aukštesnis nei 0,6. Nors kai kurių mokslininkų nuomone, testą galima laikyti patikimu, kai skalės Cronbach alpha reikšmė ne mažesnė kaip 0,70 (Reynaldo, 1999).

Antrajame tyrimo etape, pasinaudojus sudarytomis penkiomis teiginių skalėmis (Lans, 2009), kur skalės atsakymų formatas septynių pakopų, pagal dinamiką labiausiai informatyvus ir geriausiai interpretuotinas respondentų pasidalijimas į du klasterius. Į pirmąjį, aukštesniųjų gebėjimų, klasterį pateko 50,0 proc., į antrąjį, žemesniųjų gebėjimų, taip pat 50,0 proc. respondentų.

Analizuojant ūkininkus atskiruose klasteriuose, pastebima tai, kad aukštesniųjų gebėjimų ūkininkai yra jaunesni, turi didesnius ūkius – daugiau karvių, prieauglio, nuosavos ir nuomojamos žemės (1 lentelė).

1 lentelė. Ūkininkų, suskirstytų į klasterius pagal gebėjimus, charakteristika

		Ūkininkų amžius	Vidutinis karvių skaičius ūkyje	Vidutinis metinis karvių produktyvumas, kg	Vidutinis metinis prieauglio skaičius	Nuosava žemė, ha	Nuomojama žemė, ha
Aukštesni gebėjimai	Reikšmė	45	49	5754	35	52	104
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	9,3	71,5	1356	68,4	51,7	231,2
Žemesni gebėjimai	Reikšmė	47	26	5083	13	35	40
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	11,2	26,1	1294	19,4	37,3	38,1

Skirtumai tarp klasterių pasireiškia ne tik ūkio dydžiu, tačiau ir išsilavinimu. Žemesniųjų gebėjimų ūkininkų įgytas vidurinis išsilavinimas dažniau yra aukščiausias. Šie ūkininkai savo šeimos pajamas dažniau suvokia kaip mažesnes-palyginti su vidutinėmis šalies ūkininko šeimos pajamomis. Šiame klasteryje daugiau ūkininkų, manančių, kad jų ūkio veikla kiekvienais metais blogėja (2 lentelė).

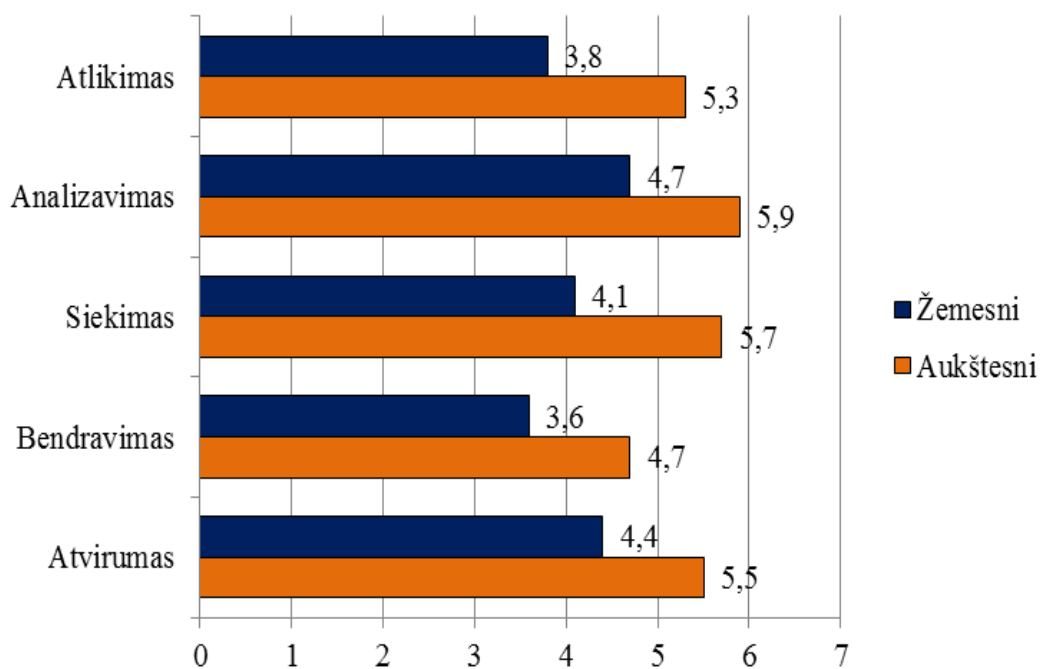
2 lentelė. Ūkininkų, suskirstytų į klasterius pagal gebėjimus, išsilavinimas, savo pajamų ir viso ūkio veiklos vertinimas

		Aukščiausias įgytas išsilavinimas – vidurinis	Šeimos pajamos		Vertinant visą ūkio veiklą:		
			mažesnės nei vidutinės*	didesnės nei vidutinės*	kiekvienais metais gerėja	kiekvienais metais blogėja	metai iš metų daugiau ar mažiau vienoda
Aukštesni gebėjimai	Reikšmė, proc.	33,3	36,4	66,7	70,2	16,7	41,9
	<i>Standartizuota liekana</i>	-0,6	-1,0	1,5	2,8	-1,2	-0,9
Žemesni gebėjimai	Reikšmė, proc.	66,7	63,6	33,3	29,8	83,3	58,1
	<i>Standartizuota liekana</i>	0,6	1,0	-1,6	-2,8	1,2	0,9

* Palyginti su šalies vidutinėmis ūkininko šeimos pajamomis.

Daugiausia skiriasi aukštesnių ir žemesnių gebėjimų ūkininkų siekimo savybė (1 pav.), kuri pasireiškia naujos informacijos, galimybių paieška, dažnesniu naujovių bandymu bei derybomis su tiekėjais ir supirkėjais.

Savo ūkio situaciją analizuoja tiek aukštesnių, tiek žemesnių gebėjimų ūkininkai. Jie stengiasi įžvelgti savo ūkio galimybes, silpnybes, žino savo verslo problemas. Tačiau aukštesnių gebėjimų ūkininkai gali lengviau išvardinti savo ūkio tikslus, pasiekia geresnių ūkio finansinių rezultatų, palyginti su kolegomis, aiškiai įsivaizduoja, koks jų verslas bus po penkerių metų.

1 pav. Pienininkystės ūkininkų, suskirstytų į klasterius, gebėjimai vertinant balais: 1 – visiškai nesutinku, 7 – visiškai sutinku

Abiejų klasterių ūkininkai vienodai dažnai skaito žemės ūkio laikraščius ir žurnalus. Ryškesnis skirtumas tarp klasterių informacijos paieškos prasme yra naudojant internetą ūkio, gamybiniam tikslams. Čia aukštesnių gebėjimų ūkininkai naudojami internetu nuo karto per savaitę iki karto per mėnesį. Žemesnių gebėjimų ūkininkai internetu ūkio reikalais naudojami nuo karto per mėnesį iki karto per savaitę. Rečiausiai informacijos ūkininkai ieško lauko dienoje, parodoje, mugėse. Tačiau tiek aukštesnių, tiek žemesnių kompetencijų ūkininkai dalyvauja žemės ūkio seminaruose, mokymuose bent porą kartų per metus (3 lentelė).

3 lentelė. Skirtingų gebėjimų pienininkystės krypties ūkių ūkininkų informacijos paieška septynių balų skalėje*

		Žemės ūkio žurnalų ir laikraščių skaitymas	Interneto naudojimas ūkio, gamybiniam tikslams	Dalyvavimas lauko dienoje, parodoje, mugėse	Dalyvavimas žemės ūkio seminaruose / mokymuose	Kreipiamasi į žemės ūkio konsultantus patarimų dėl paramos (subsidijų)
Aukštesni gebėjimai	Reikšmė	6,5	6,0	2,9	3,9	3,9
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	1,3	2,1	1,7	1,5	2,0
Žemesni gebėjimai	Reikšmė	6,5	5,1	2,2	3,4	3,3
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	1,2	2,8	1,8	1,7	2,1

*7 – kartas per savaitę ir dažniau; 6 – nuo karto per savaitę iki karto per mėnesį; 5 – nuo karto per mėnesį iki karto per tris mėn.; 4 – nuo karto per tris mėnesius iki karto per pusę metų; 3 – nuo karto per pusę metų iki karto per devynis mėn.; 2 – nuo karto per devynis mėnesius iki karto per metus; 1 – kartą per metus; 0 – niekada.

Analizuojant skirtingų ūkininkų grupių (klasterių) verslumo savybes, didžiausių skirtumų pastebima suvokiant galimybę įgyvendinti pasirinktą ūkio strategiją bei ūkininkų ambicijos (atitinkamai po 1,1 balo). Aukštesnių gebėjimų ūkininkai suvokia daugiau galimybių įgyvendinti pasirinktą savo ūkio strategiją (4 lentelė). Jie labiau tiki, kad ūkio veiklos rezultatai daugiausia priklauso nuo jų pačių. Jie labiau įsitikinę, jog turi pakankamai pinigų, laiko, drąsos, vietos ir galimybių plėtoti savo ūkį taip, kaip nori ir išlaikyti jį geros būklės. Aukštesnių gebėjimų ūkininkai labiau stengiasi idėjas paversti konkrečiais veiksmais.

Žemesnių gebėjimų pienininkystės krypties ūkių ūkininkai turi mažiau ūkio plėtrai reikalingų žinių ir įgūdžių, o aukštesnių gebėjimų – turi daugiau ne tik pieno gamybai bei realizavimo organizavimui reikalingų žinių ir įgūdžių, bet ir kitoms žemės ūkio ir ne žemės ūkio veikloms reikalingų žinių ir įgūdžių.

4 lentelė. Skirtingų gebėjimų pienininkystės ūkių ūkininkų verslumo savybės balais, 1 – visiškai nesutinku, 7 – visiškai sutinku

		Galimybių suvokimas įgyvendinant ūkio strategiją	Plėtrai reikalingos ži- nių	Strateginis mąstymas	Ambicijos	Orientacija į klientą
	Teiginių skaičius	9	7	10	4	2
Aukštesni gebėjimai	Reikšmė	4,9	5,1	5,0	4,5	5,6
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	<i>1,0</i>	<i>1,1</i>	<i>1,0</i>	<i>1,2</i>	<i>1,1</i>
Žemesni ge- bėjimai	Reikšmė	3,8	4,2	4,1	3,4	4,9
	<i>Standartinis nuokrypis</i>	<i>0,9</i>	<i>1,2</i>	<i>1,0</i>	<i>1,1</i>	<i>1,3</i>
	<i>Cronbach alpha koeficientas</i>	0,83	0,85	0,81	0,73	0,68

Strateginis mąstymas būdingesnis aukštesnių gebėjimų ūkininkams, kuris pasireiškia dažnesne naujų rinkos galimybių paieška, kooperacija ar bendravimu su kolegomis, derybomis su tiekėjais. Šie ūkininkai geriau informuoti apie ūkio veiklai ir plėtrai svarbias taisykles ir reikalavimus. Jie dažniau naudoja kompiuterizuotas ūkio valdymo programas.

Išvados

1. Klasterinės analizės metodas leido ūkininkų populiacijoje išskirti statistinius tipus, faktiškai susiklosčiusius pagal skirtingus ūkininkų gebėjimus. Žemesnių gebėjimų pienininkystės krypties ūkių ūkininkai turi mažiau ūkio plėtrai reikalingų žinių ir įgūdžių (4,2 balai), o aukštesnių gebėjimų – turi daugiau ne tik pieno gamybai bei realizavimo organizavimui reikalingų žinių ir įgūdžių, bet ir kitoms žemės ūkio ir ne žemės ūkio veikloms reikalingų žinių ir įgūdžių (5,1 balo).

2. Ūkininkų grupių (klasterių) verslumo savybes, didžiausių skirtumų pastebima suvokiant galimybę įgyvendinti pasirinktą ūkio strategiją bei ūkininkų ambicijos. Aukštesnių gebėjimų ūkininkai suvokia daugiau galimybių įgyvendinti pasirinktą savo ūkio strategiją, jie labiau tiki, kad ūkio veiklos rezultatai daugiausia priklausys nuo jų pačių.

3. Skirtingo lygio gebėjimus turinčių pienininkystės ūkių ūkininkų vertinimų palyginimo rezultatai leidžia optimistiškai vertinti Lietuvos pienininkystės sektoriaus perspektyvas, nes aukštesnių gebėjimų ūkininkai yra labiau išsilavinę, jaunesni, strategiškai mąstantys, ketinantys ir ateityje plėtoti pienininkystės verslą.

Literatūra

1. Adamonienė, R., Šilingienė, V. (2008). Lietuvos kaimo gyventojų verslumo ypatumai // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 12 (1).
2. Arenius, P., Minniti, M. (2005). Perceptual Variables and Nascent Entrepreneurship // Small Business Economics. Vol. 24.
3. Astromskienė, A., Gargasas, A. (2012). Asmeninių vertybinių savybių svarba kaimo gyventojų versliniam aktyvumui // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 1 (30).
4. Astromskienė, A., Ramanauskienė, J. (2011). Kaimo gyventojų verslumas: problemos ir gerinimo galimybės // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 29 (5).
5. Čiburienė, J., Guščinskiene, J. (2009). Jaunimo verslumas: lyčių aspektas // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 1 (14).
6. Gronskas V. (1995). Verslas, pseudoverslas, antiverslas. – Kaunas: Vadybos ir kalbų koledžas.
7. Lans, T. (2009). Entrepreneurial competence in agriculture: characterization, identification, development and the role of the work environment. – Wageningen: Wageningen University.
8. Lydeka, Z. (1996). Verslininkas, verslumas ir verslininkystė // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 2.
9. Markevičius, P. (2007). Ūkininkų verslumas naujomis rinkos sąlygomis // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 1 (7).
10. Markevičius, P. (2007). Žemės ūkio infrastruktūros verslininkų verslumo išorinės aplinkos veiksniai šiuolaikinės rinkos sąlygomis // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 4 (11).
11. Melnikas, R. (2007). Ūkininkų verslumas ir jo gerinimas // Studentų mokslinės konferencijos „Jaunasis mokslininkas“ 2007 straipsnių rinkinys. – Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
12. Merkys, G. (1994). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. – Šiauliai: Pedagogika.
13. Navasaitienė, S., Subačiūtė, V. (2012). Žemės ūkio gamintojų verslumas ir jo skatinimo priemonės: Marijampolės regiono atvejis // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 3 (32).
14. Ramanauskienė, J., Astromskienė, A., Rukuižienė, R. (2011). Kaimo gyventojų verslinio profesionalumo ir iniciatyvos didinimo prielaidos // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 29 (5).
15. Ramanauskienė, J., Gargasas, A. (2012). Kaimo gyventojų verslumo, kaip pasirengimo verslininkauti veiksnio, formavimas // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 32 (3).
16. Reynaldo, J., Santos, A. (1999) Cronbach's Alpha: A Tool for Assessing the Reliability of Scales // Journal of Extension. Vol. 37 (2).
17. Rudzkienė, V. (2005). Socialinė statistika. – Vilnius: MRU leidybos centras.
18. Strazdienė, G., Garalis, A. (2006). Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 38.
19. Stripeikis, O. (2008). Antrepreneriško formavimas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Vol. 15 (4).
20. Wennekers, A. (2006). Entrepreneurship at Country Level; Economic and Non-Economic Determinants. Series Research in Management. – Rotterdam: Erasmus University.

THE ANALYSIS OF FARMERS ABILITIES AS A FACTOR OF INTERNAL ENTREPRENEURSHIP: THE DAIRY SECTOR CASE STUDY

Aldona Stalgienė, Danutė Juškevičienė
Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

This article analyzes the importance of dairy farmers' abilities for a entrepreneurial activity. The aim of the research is to assess the dairy farmers' abilities as a factor influencing internal entrepreneurship. In this study abilities are understood as farmers' skills to identify and use coming opportunities within a specific context. The empirical study, where 335 dairy farms were surveyed, has showed more important results after the factor and cluster analysis methods were applied. It was identified that the farmers distinguished of a higher-capacity cluster are owners of larger farms, better educated, more analyzing their chances, looking for new information and more usual trying innovations, having a much larger acquaintanceship network, more open than the farmers of a lower-capacity cluster. The interface between farmers' characteristics and attitudes create preconditions for the selection of motivation measures and entrepreneurship activation.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurship factors, agricultural producers.

JEL codes: J240, L260, R510.